

magyarnak, küzd vele a török ellen s mikor a bécsi udvar elnyomása kibontja a Felvidéken a „Pro libertate“ felíratú zászlókat, önként beáll katonának:

„Nem várok biztatást, magamtól megyek el, Magyar huszár sorban harcolok fegyverrel...”

A vesztett ügygel műzsája is elhallgat; az események elkerülnek Surány környékét, hogy majd csak a Kossuth nevének életésével adjon kifejezést a közös ügyért való önzetlenségének.

„S ha teljes lesz diadalmunk,
Légyen állandó uralmunk,
Áldd meg a magyart, a hazát . . . stb.”

Mit szólnak ezekhez a felvidéki érdekeltek? Elhallgatják-e vagy meghamisítják ezeket a dokumentumokat? Nekünk jóleső örömet okoz, hogy történetünk legdicsoosabb korszakai mindig összeforrasztottak a tót néppel. *Nagy Lajos.*

Vargha Gyula: *A végtelen felé.* A hatalmas, több év verstermelését magukban foglaló kötetek után költőnk most *egy* évi költői munkásságáról ad számot e kis kötetben. Költemények 1922-ből, mondja a könyv címlapja. S ha napilapjaink 1922. évi folyamát átlapozzuk, felötlik a kérdés: termett-e valami szépet ez az év e verseken kívül? Nemzeti életünk szárnypróbálgatásában úgy látszik, csak az irodalom repülése céltudatos; terméketlen eszmék zürzavarában csak a költészetnek vannak tiszta hangjai. De feltűnő az is, hogy napjainkban, midőn demokratikus jelszavak lógnak ki közéletünk minden megnyilatkozásából, Vargha Gyula úgyszólván az egyetlen érett költőnk, ki művelteknek és népnek egyaránt érthető szellemben és nyelven szólaltatja meg lantját. Koreszmék és irodalom ritkán álltak oly antagónizmusban egymással, mint ma s ebből vagy az következik, hogy a koreszmékből hiányzik az őszinteség, vagy az, hogy az irodalom fogódzik gyökereivel oly korba, mely — nem e világból való. Annyi bizonyos, hogy Vargha Gyula költői szelleme természetes ösztönével vonzódik ahhoz a szellemhez, nyelvhez

és kifejezési formához, melyet egy Arany géniusza sem tartott elégtelennek a maga művészi megnyilatkozásához. E szellem és forma ápolásának és fejlesztésének szükségére Beöthy Zsolt egy életet áldozott s Vargha Gyula költészetéről elvont hasonlattal azt lehetne mondani, hogy egy valóra vált, szép Beöthy-álom. A gyökeres magyar nyelv, a nemzeti ritmus, az idegen formákat is betöltő magyar zengés, formaművészet, erős faji érzés, az észjárás bélyegző nemzeti volta s az érzelmek szemérme és gyöngédsége: mind oly vonások, melyek e költészetnek első pillanatra szembeötlő sajátosságai. Ugy látszott azonban, hogy mindez csak program és szürke elmélet. Vargha Gyula költészete újra szép jelentést adott az untig hangoztatás miatt már-már szintelenné halványodott s az újabb nemzedék által nem egyszer fitymált „nemzeti szellem” szónak, megtöltötte színnel, tartalommal és — eredetiséggel. S azt hiszem, ez utóbbi szót kell kiemelnem. Közepes tehetség csak szürke egyént képviselne, nem nemzetet s a legnemzetibb formákban sem látszanék ki a — formákból.

Vargha Gyula versformáknak adott életet, melyekről azt hittük, hogy Aranynyal kifogytak; rímeket bányászott a nyelvből, melyek az ő verssorai végén adtak először egymásnak találkát; ritmusokba ringatott, melyek édes kísérői emlékezetünknek. E mellett néha egy-egy tömör szólama, jelzője, egy-egy szó elhelyezése által valami édes muzsikát tud adni instrumentumának s a látszólag legegyszerűbb nyelvű sor is zenéi hatású lesz nála. Kifejezéseiben ilyenkor — mint Péterfy idézte Aranyra — a „lélek szeme rebben”. Általában a tömörségnek alig túlszárnyalható foka tűnik fel Vargha Gyula újabb költeményeiben is. A névelő például oly ritka nála, hogy hatsoros versszakból álló darabokban is csak egyszer-kétszer ha szerepel:

S ez a sík víz tán nem is tó,
Napnyugatra nincs határa,
Tükre távol, mint viritó
Tündér rózsás kert virul
Ibolyaszín tengerára
Tűznap fényesője hull.

(*A végtelen felé.*)

E költői nyelv tömörségét még inkább csodálhatjuk, ha megfigyeljük, mily ritkák benne az inverziók. Oly természetesen szörenddel futnak versbe a költő szavai, mintha amúgy pongyolában, versre készülés nélkül mesélne el valamit.

Ülök az égő kályha mellett,
És belebámulok tűzébe.
Föl-fölmerül hanyatló életemnek
Sok régi képe.

De a szó most észrevétlenül képbe gubózik, a gubóból szimbólum pillangója kél s amit jelent: iramló élet, fájó elmúlás.

Amennyi könnye volt a fának
Azt mind kisértá
S lánggrózsák közt tündérpalota támadt
Virítva.

De hervadoznak már a tűzvirágok
Torony, fal roskad;
Mint lenge fátyol, kékes gyenge lángok
Futosnak.

Alig világít végre már a kályha,
Láng nem libeg a hamvadó parázson,
A tűznek fényes tündérpalotája
Már rom.

De nem minden verse mutatja ezt a szerkezetet. Vargha Gyula, amint versformáiban, úgy a vers belső strukturájában is igen változatos: van verse, mely kerekben, élesen, teljesen hozza ki tartalmát; van, amelyik csak megpendíti eszméjét vagy hangulatát s annak kiegészítését az olvasó képzeletére bizza. Néhol Petőfi költői módszerére emlékeztetve párhuzamosan fejlődik nála kép és gondolat, hogy egy utolsó versszakban, mint két szerelmes, fonódjon össze; másutt egy sorba, vagy szóba helyezi dala végén alapgondolatát, mely azután visszaveti fényét az egész költeményre (A jó bor megáldása). De akár szimbólumokká finomulnak szemléletei, akár merészebb képpel illusztrálják, verse szerkezetét sohasem lazítják az asszociációk szertelenebb ugrásai: a gondolat, mint folyam, természetesen keresi útját, hogy előtérbe lépjen mind költőibbé.

S milyen a lélek, mely e formákból ránk tekint? Egy bíráló azt mondta, hogy Vargha Gyula versei megszépítik az öregséget. A költő

ez észrevételre két verssel is felelt. Az egyik:

Kivételes dicséretképen
Fölelegetik öregségem,
Pedig a dal kiszállt fiókmadár,
Amely ha egyszer szárnyra kelt,
Maga sem tudja már,
Milyen fészekbe' kelt.

Valóban, ha a költő itt-ott maga nem figyelmeztetne rá, hogy „a boldog idő oda van“ s „a tél közepén panaszos dalt mond“, a versekben mi sem tükrözné az ősz fűrtöket. S ha céloz is korára, ihletéből akkor is előcsillámlik az ifjúi vágyak és remények üde forrása, bár némi megható mélaság fátyolán át, mint *Lepke-üzés* című, egyik legszebb költeményében:

Gyerekek, csak erős türelemmel
Üzzétek a kertben, a réten! . . .
Át az egész élten
Pillangót kerget az ember.

Bár látja közelgenni éjét,
Pillangót kerget a vén is,
Kergetem én is
A remény szép, tarka lepéjét.

A férfikor komolysága és ereje szól ilyenemű verseiből, mely látszólag indokolatlanná teszi a pihenés vágyát. Dacos magyar néz ránk a kis kötetből, ki büszke rá, hogy „erében nincs egy cseppnyi vér sem, amely nem magyar“. Önrzetes lélek, ki szerényen félreállt, „míg nemzete fenn ragyogott“, de pusztulásában mellé siet. Résztvevő szív, kinek az „állat is testvére, hogyha szenved“. Szigorú bírása önmagának, ki azt is bűnnek tartja, hogy bántja a lekicsinylés s véteklül rója fel, hogy „örül a szíve“ a dicséretnek. Nemzetéért és honáért hevülő hazafi, ki azonban nemcsak simogatni kész népe erényeit, de öklét is meg tudja mutatni, ha kell. (*Öngyilkos nemzet fia vagyok én.*)

Képzeletét a haza sorsán s az enyészet képein kívül az élet közvetlen benyomásai ihletik legszerencsésebben. Mint előbbi kötetében, e kis füzetben is viszontlátjuk kedvelt műfaját: az epigrammát, melyben csipős fulánkkal sebzí közéletünk visszasságait. Ez epigrammáknak is jellemző vonása az ízlés fegyelmezettsége, a gondolatok éle

s a kifejezés ereje. „Egy marék mogyorót adok, kinek mi jár, osztozzatok!” mondja a költő a kis versek elé írt jelmondatban. Természetes, hogy a mogyoróból (vesszőnek is beillik) legtöbb a politikusoknak jut.

Szent lélek, szállj alá a Házra,
Beteg nagyon, a hideg rázza;
Az embereknek ott ne nyelvet, —
Adj becületes, tiszta elvet!

Feltűnő, hogy Vargha Gyula e kis gyűjteményében aránylag kevés a lírai költemény. E pár futó megjegyzésre mégis e lírai költemények adtak alkalmat; vázlatos rajzunkban figyelmen kívül hagytuk a költő előbbi műveit, melyek különben lapunk múltévi 2. számában már méltatásban részesültek. Legújabb gyűjteményében Vargha Gyula azzal lepi meg az olvasót, hogy nagyobb számú elbeszélő költeményekkel tehetségét új oldalról mutatja be. S érdekes, hogy míg a par excellence epikus Arany János lantján öreg korában zeng fel a líra: a voltaképeni lírikus Vargha Gyula — most lesz epikussá. Már e hajlamban gyökerező ellentét is megfontolásra készteti a párhuzamok kedvelőjét, ha a két költő egyéniségében rokon vonásokat, hatásokat stb. kutat. Úgy érzem, költőnk egyénisége, nyelve, fordulatai, lírai kompozíciója merőben más, mint az Aranyé s csak felszínebb tekintet találhatott köztük a technikának egyazon fejlettsége s a két költő azonos nemzeti szelleme révén lényegesebb kapcsolatot.

Vargha Gyula elbeszélő költeményeinek egy része tárgyát a Gesta Romanorumból veszi (A bronzbika, A púpos, kancsal és kosasz), más részének Kemény János önéletírása (Mihály bíró) vagy a népmese (Huszár és zsidó) vagy kávai, szülőföldi emlékek a forrásai (Matyis koldus, A Rajkó Pörke koporsója, Czigány Misa). Van köztük, mely a magyar vitézséget dicsőíti történeti adatok alapján (Torstenson lakomája) vagy érdekes korrajzot ad történeti feljegyzésekből (Julian barát). Mint a lírai költeményekben, itt is a kompozíció egysége tűnik ki. A költő rövidre fogja a mesét, elbeszélése nyílegyenesen fut céljához, úgy hogy egyik-másik elbeszél-

lése csaknem balladai menetű. Nyelve és sokat emlegetett verstekijája nem kevésbé művészi, mint lírájában. Színesek voltak, változatoságuk által is kitűnők e kis epikai költemények; a költő a legkülönbözőbb tárgyakat a jellemzetes iránti érzékkel oly elevenen dolgozza fel bennük, hogy e nemű irodalmunk legjobb termékeivel versenyezhetnek. Némelyik költemény nevelő erejénél fogva is méltán kiszoríthatná iskolai tankönyveinkből a hasznos nemű, de avultabb nyelvű epikai költeményeket.

Hartmann János.

Ember és Természet. Alig egy éve, hogy ez a Nagy József szerkesztésében megjelenő tudományos sorozat megindult a Franklin-Társulat kiadásában és máris az ötödik értékes kötetkét üdvözölhetjük a könyvpiacon. Az első két számról („Taine meg „Korunk világképe”) volt már emlékezés a *Napkelet* hasábjain, de sem a harmadikról, sem a most megjelent ötödikről nem esett még itt szó. Ezt a kettőt joggal egybe is lehet foglalni, mert mind a kettő fordítás és mind a kettő a szellemi tudományok területéről való reprezentáns műnek örömmel üdvözölhető magyartítása: a 3. számú H. Rickert híres *Kultúrtudomány és természet-tudomány* című munkája, az 5. számú kötetke M. Weber egy nem kevésbé híres tanulmánya: *A protestáns etika és a kapitalizmus szelleme*. Nem volna azonban teljes a méltatás, ha a gyűjtemény szelleméről nem emlékeznénk meg s ezzel kapcsolatban a szerkesztőnek, Nagy Józsefnek a saját újabb művéről a 4. számként megjelent *A mai filozófia főirányai* című kötetről, amely kezünkbe adja a kulcsot azon kérdés megfajtásához, hogy mi is a célja ennek az izléses kötetkéből álló modern gyűjteménynek.

A cím maga mutatja, hogy nem kizárólag a filozófiának van szentelve ez a sorozat, sőt a szellemi tudományokon, azaz, Rickert műszavával, a kultúrtudományokon kívül a természettudomány is szóhoz juthat benne, főleg végső világnézeti kérdéseket érintő összefoglalásaival (mint például Oesterreich munkája, a sorozat 2. száma). Már ez önmagában véve is modern elv; egy szaktudósnak sem, de különösen a filozó-